

ГОВОР ДЕЦЕ И ТИНЕЈЦЕРА У СРБИЈИ ИЗ АСПЕКТА РОДА*

Рад се фокусира на говор деце оба пола с циљем утврђивања разлика условљених родом које се јављају код деце млађег узраста и њиховог поређења са сличним разликама које се јављају у говору тинејџера. Путем различитих експеримената који су специјално осмишљени за ово истраживање и анализе резултата до којих се дошло пружа се одговор на питање о већој или мањој заступљености разлика условљених родом у говору у зависности од узраста и узроцима варирања њиховог интензитета. Оваква врста истраживања није раније спровођена на српском говорном подручју.

Кључне речи: социјални род, пол, деџи говор, разлике у говору, српски језик.

This paper focuses on the speech of children of both sexes with the goal of identifying gender differences in young children's speech as well as comparing them to similar differences in teenage speech. The execution of different experiments specifically conceived for this purpose, in conjunction with the analysis of the data gathered in such a way, provides insights on the issue of the magnitude of gender-based differences in speech contingent on age and the causes of variability in their intensity. This type of research has not been conducted in Serbia so far.

Keywords: social gender, sex, children's speech, differences in speech, Serbian language.

Иако је тема повезаности језика и пола данас актуелна, она је вековима била занемарена, посебно због друштвених околности. У првој половини 20. века дански лингвиста Ото Јеспersen (Otto Jespersen) објавио је књигу *Language, its Nature, Development and Origin* (Jespersen 1922). Један од његових закључака јесте тај да је говор жена на фонетском плану *напреднији*, тј. да је њихов изговор правилнији, али да им је вокабулар сиромашнији. Ово објашњава тиме што су у прошлости жене имале ограничене могућности образовања, или их уопште нису имале, за разлику од мушкараца.

---

* Овај рад је заснован на колективном истраживању студената Катедре за славистику Филолошког факултета у Београду „Разлике у говору, условљене полом, код деце и тинејџера”, реализованог у оквиру предмета Увод у лингвистику, 2018/2019. школске године, под руководством проф. др Људмиле Поповић. У њему су учествовале све студијске групе ове катедре, разврстане у четири тима, од којих је сваки истраживао разлике у говору условљене полом код испитаника одређене старосне доби. Група истраживача која се бавила разликама у говору условљених полом код деце и тинејџера сачињена је од 14 студената русистике, 9 студената бохемистике и једне студенткиње германистике. Овим путем исказујемо искрену захвалност свим члановима истраживачког тима чији су резултати коришћени у овом раду, ментору у изради овог рада проф. др Љ. Поповић, као и доц. др Стефани Пауновић Родић – на свесредној помоћи приликом завршног уобличавања рада.

Обично се, међутим, каже да су истраживања овог типа започета студијом Робин Лејкоф (Robin Lakoff) *Language and Woman's Place* из 1973. године и истоименом њеном књигом која је објављена две године касније, 1975. Она се осврће на утицај који класа и пол имају на разлике у говору мушкараца и жена. Такође наводи бројне аспекте где је то изражено (узречице, учтиве форме, извињавање, избегавање псовки и ружних речи, испразни комплименти, недиректан начин изражавања, несигурност у говору и др.). Сматра да су жене дискриминисане на два начина: начин на који су научене да користе језик и начин на који се језик опходи према њима. Један од аргумената који наводи јесте то што се у лингвистичким истраживањима *језик мушкараца* прихвата као неутралан, док се *језик жена* описује као његова девијација.

Када је реч о истраживањима овог типа на српском говорном подручју, Славица Перовић је у својој књизи *Језик у акцији* (Perović 2009) посветила једно поглавље питању односа пола и језика, у којем је покушавала да повуче паралелу између примера које је представила Лејкоф и примера из српског језика, са циљем да испита постоји ли заиста мушка доминација на пољу језика.

Дебора Камерон (Deborah Cameron) у свом чланку „Theoretical debates in feminist linguistics: Questions of sex and gender“ (Cameron 1997) поставља питање да ли у истраживањима која се баве односом језика и рода/пола треба за полазне категорије поставити мушкост и женскост као биолошке категорије или се треба ослонити на друштвено конструисане родне категорије. Знамо да подвајање у говору почиње већ у детињству – девојчице се уче да користе *лене речи* и да се правилно изражавају, док се дечацима ипак *попушта*.

У српској лингвистици о овој проблематици први пут пише Људмила Поповић (2006). Проучавајући гендерне стереотипе у патријархално утемељеним срединама, конкретније Украјини и Србији, Љ. Поповић издваја четири принципа: принцип гендерне улоге (огледа се у недостатку моционих суфикса и неприродном звучању када се они употребе на одређеним примерима), гендерне идеологије (односи се на представу о томе које квалитете који пол треба да поседује), диференцијације (указује на чињеницу да појам жена и изведенице од те речи са собом носе низ пејоративних значења и за један и за други пол), и на крају гендерне идентификације (тежња да се направи универзална истина којом би се доказало да су сви припадници једног пола исти по неком параметру).

Истраживања на ову тему наставља Милана Радић-Дугоњић (2007) посматрајући опозицију мушко/женско и издвајајући примере у којима се она образује на основу компонената *пол* и *брак*, а Нина Половина у оквиру своје монографије (Polovina 2010) анализира рекламе на српском и немачком језику које се односе на жене и мушкарце, с намером да се утврди какав је однос језика према женама када су оне референти.

Докторска дисертација Стефане Пауновић Родић под називом *Стереотип жене у језичкој слици света Словака и Срба* (2019) одговорила је на питање која је улога и статус жене код ових народа и како се она одсликава у њиховим културама.

У руској лингвистици, тема родне условљености језика је темељно истраживана. Детаљно анализирајући проблем лингвистичке гендерологије, Ала Кирилина

(Алла Викторовна Кирилина) издаваја шест основних праваца истраживања са тачке гледишта методологије и карактера материјала који се истражује (Кирилина 1999: 36): 1. Социolingвистичка гендерна истраживања, 2. Феминистичка лингвистика, 3. Гендерна истраживања у ужем смислу, која проучавају језичко понашање оба пола, 4. Истраживања мушкости (најмлађи правац који се појавио крајем двадесетог века), 5. Психolingвистичка истраживања, 6. Мултикултурална, лингвокултурална истраживања, која подразумевају хипотезу гендерних супкултура.

Наше истраживање спада у трећу од тих група – гендерна истраживања у ужем смислу, која проучавају понашање оба пола. Ова истраживања фокусирају се на процес социјалног конструисања разлика између полова. Под гендером се подразумева скуп културних и социјалних норми које друштво одређује у зависности од природног пола (Поповић 2008).

Анализа у нашем раду подељена је у четири фазе. У првој фази се, на основу грађе прикупљене различитим експериментима, разматра како данас говоре деца и тинејџери у Србији. Након прве фазе рад се усредсређује на то како се у најмлађем узрасту научени говор усваја и у којој се мери он разликује у практичној употреби код представника различитих полова што представља другу фазу. Истраживања су спроведена да се даље утврди у којој је мери начин говора усвојен, а у којој урођен у дечјем узрасту што је и задатак у оквиру треће фазе, док се у последњој, четвртој фази рада разматра више питања: како ће се научени начин говора усвојити и даље развијати са одрастањем; да ли су ти обрасци заиста научени или биолошки условљени; шта се на основу језичке слике којом перципирају свет може закључити о њиховим погледима на свет уопште; шта се променило у односу на истраживања спроведена у двадесетом веку.

Методички поступци које смо користили били су прилагођени узрасту наших испитаника и омогућили су нам да из више аспеката анализирамо говор наше циљне групе. Састојали су се из аудио-снимања конверзације деце и родитеља (10 транскрипата), анкета прилагођених деци (40 дечака и 40 девојчица) и тинејџерима (55 тинејџера и 55 тинејџерки), сакупљања примера интернет комуникације у виду честитања рођендана (150 + 150) и коментарисања профилних слика на друштвеним мрежама (125 + 125).² Наше истраживање утемељено је на индуктивној методи. Ову грађу анализирали смо статистички, структурно и социolingвистички а резултате смо представили табеларно и путем графикана.

² Експерименти су највећим делом спровођени у основним и средњим школама у Београду, али и у Аранђеловцу, Пожаревцу и Чачку. У анализи је посматран исти број одговора мушких и женских испитаника. Испитаници су били деца од 7 до 10 година и тинејџери од 11 до 17 година. Иако је реч *тинејџер* у српски језик ушла из енглеског језика (енгл. *teenager*) где се односи на особу старости од тринаест до деветнаест година, овде под тинејџерима подразумевамо адолесценте. Рани адолесцентски период обично наступа између једанаесте и дванаесте године, а неки теоретичари мисле да се то дешава и раније (Petković 2014) те смо због тога испитанике старости већ од једанаест година увестили у старију групу, групу тинејџера.

Говор деце у Србији с аспекта рода

Експеримент 1 – Опис породице

У експерименту је учествовао подједнак број испитаника (40) оба пола. Испитаници су добили задатак да опишу своје родитеље. Примећује се да без обзира на пол у овом узрасту нису развијене стилистичке вештине, одговори су се само преносиле појединачне конкретне информације без компактнијег повезивања реченица. Што се тиче структуре реченице, 67,5% женских испитаника користило је пуне реченице, а 32,5% набрајало је особине само придевица. Од мушких испитаника, 60% користило је пуне реченице, док је 40% само набрајало придеве.

Ото Јеспersen у тринаестом поглављу књиге *Language, Its Nature, Development and Origin* који је назвао „The Woman” износи своја опажања да у енглеском језику жене чешће користе суперлативе, хиперболе и прилоге попут *vastly, quite, so, such* (Jespersen 1922: 249–251). У нашем истраживању коришћење прилога *јачо, веома, пуно и много* појавило се 14 пута – у 35% одговора девојчица и 8 пута – у 20% одговора дечака. Суперлатив у описивању употребило је 5 девојчица (*најдража, најлепша, највиши, најсрећнија, најбоља*) и 3 дечака (*највиши (2), најстарији*). Наведени подаци се с наведеном Јеспersenовом констатацијом донекле слажу, али примећујемо да поменута разлика није превише наглашена у овом узрасту.

Експеримент 2 – формуле учтивости у употреби код девојчица и дечака

Од деце смо такође тражили да напишу лепе речи које знају. Треба напоменути да је при набрајању већи број дечака и девојчица наводио придев *леп* у мушком роду него исти придев у женском роду. Ово можемо објаснити тиме што се у српском језику мушки род придева узима као неутралан, па је и деца природније да га у том облику употребе при набрајању.

У експерименту је учествовао једнак број испитаника (40) оба пола. У просеку, девојчице су наводиле по 6,9, а дечаки 5,2 речи. Примећује се да деца највише набрајају тзв. експресиве који имају комуникативну функцију захваљивања (*хвала*), извињења (*извини*), поздрављања (*добар дан, добро вече, довиђења...*), али и директиве *молим (те)*. Користећи експресиве, говорно лице настоји да изрази поштовање и учтивост, а њихово изостављање упућује на непоштовање и лоше социјално васпитање. Види се да деца од малих ногу примећују ту разлику и теже да поштују социјално утврђен начин обраћања самим тим што ове речи сматрају лепим (Поповић 2005).

Експеримент 3 – Опис слика

Један од задатака које смо задали деци био је да опишу слике. На првој слици коју смо понудили испитаницима приказане су жена седе косе и две девојчице у кухињском амбијенту (у позадини се види судопера). Жена је обгрлила млађу девојчицу и испред ње држи чинију у којој девојчица мути смесу. Старија девојчица посматра процес. Све три су насмејане. На слици доминирају ве-

дре боје, од којих је најупадљивија светлозелена. На другој слици је приказана црвена ваза у којој је разнобојно цвеће (жуто, љубичасто, розе, наранџасто...). На столу поред вазе налазе се корпица с воћем и још једна посуда.

Описујући прву слику, деца полазе од набрајања људи на њој. То чине на мање-више исти начин: најчешће коришћене речи су бака (30 од 40 девојчица, 26 од 40 дечака), и унукe (24/40, 16/40), док су остале речи које се користе при описивању, и код дечака и код девојчица, *баба*, деминутив *унучићи*, *деца* и *девојчице*, али оне се појављују у занемарљивом броју. Истакли бисмо да кухињски прибор дечаци називају једном речју – *судови*, док их девојчице наводе појединачно – *варјача*, *чинија*, *кецеља*. Код девојчица је у једном одговору било исказано и субјективно мишљење којим је испитаница направила спону између задате слике и свог искуства. То је учињено следећом реченицом: *Ово је као моја бака и ја*. Дакле, иако су при именовању особа – чланова породице – коришћене исте речи, окружење у којем одрастају и друштво у оквиру чијих стандарда су деца васпитавана додељују им одређене родне улоге (Lakoff 1973), па ће лексички фонд девојчица обухватати речи везане за кување, док се дечаци у оквиру ових хиперонима неће фокусирати на појмове који би били њихови хипоними. Реч је о начелу родне улоге, које, по мишљењу Људмиле Поповић (2008: 124), представља један од основних принципа функционисања родног стереотипа. Ово начело може се илустровати чувеном тезом Ничеа о традиционалној оријентацији жене на ЗК – *kinder, küche, kirche* (деца, кухиња, црква) (Поповић 2008: 124). С друге стране, у 5 одговора дечака појављује се синтагма *тимски рад*, што се може објаснити потенцирањем такмичарског духа међу њима још у процесу социјализације. О томе сведочи и истраживање Јелене Филиповић, која у свом раду *Језик и род* (Filipović 2011) објашњава како се пријатељства дечака заснивају на заједничкој делатности, акцији или игри, док је код девојчица супротно – пријатељства су заснована на интимном разговору.

Оно што нам је такође привукло пажњу јесте чињеница да су дечаци у одговорима наводили само једну боју – зелену, која је притом и најизраженија на слици. Слична је ситуација и на другој слици – највећи број боја који је један од мушких испитаника навео је 3, док је код девојчица то било 7 боја. У просеку, мушки испитаници су наводили две боје, а женски 4. Мушки испитаници запажали су само доминантне боје, док су женски испитаници уочавали и детаље. Из ових чињеница можемо закључити да се девојчице заиста више фокусирају на боје, што су потврдила и ранија истраживања (в. Lakoff 1973).³ Иако девојчице запажају, па стога и у говору користе више боја него дечаци, и једни и други користе називе за боје који нису родно маркирани.

³ Робин Лејкоф разлике у говору које се тичу боја убраја у значајније лексичке разлике између *мушког* и *женског* говора. Она указује на то да ће жене користити више различитих назива за нијансе исте боје, а разлог томе је тај што мушкарци показују мање интересовања за појаве које немају практичну примену. Зато ће, на пример, називи за различите нијансе љубичасте боје, као што су *лила*, *боја лаванде* или *боја слеза* бити родно маркиране, тј. везиваће се за говор особа женског пола, док ће мушкарци уместо свих ових речи употребити једну, родно неутралну – *љубичаста* (Lakoff 1973).

Говор тинејџера у Србији из аспекта рода

Експеримент 1 - опис догађаја

Један од задатака који су тинејџери (број испитаника је једнак; по 55 испитаника оба пола, старости 11–17 година) добили у оквиру анкете био је да у 10 реченица опишу како су се провели претходног викенда. При описивању догађаја женски испитаници користили су пуне, сложене реченице, са занемарљивим бројем изузетака (5), у којима су догађаји хронолошки набројани коришћењем простих или простопроширених реченица (*Изашли смо у клуб. Играли смо. Многи су се напили. Било је загушљиво. Било је скупо. Каснине смо.*). Описи су детаљни, почев од места изласка (*црни кожни сепаре, сиви зидови, црне барске столице*), све до људи (*Сви су били топ-дотерани. Ивана је била у црвеној хаљини. Био ми је прелеп тако обучен. Нашминкала сам се скроз. Дошао је у кежуал аутфиту. Била сам у шљокичавом комбинезону.*), дешавања и атмосфере (*Сви су кренули да скачу. Смејале смо се док смо ишле по још једно пиће. Била је толика бука да уопште није могло да се разговара. Обожаваам кад сви крену да играју и вриште.*), а та прецизност постигнута је значајним бројем атрибута у свим одговорима. Испитаници лично искуство исказују управо свим тим атрибутима, а многе реченице почињу и са: *Мени се највише допало...*

Код мушких испитаника (55) доминантне су кратке, елиптичне реченице (*Субота је. Било је забавно. Кренули смо касно. Увек ту идемо. Каснила је.*) које су веома конкретне и сажете (78%, 42 испитаника). Четири рада имају ноту наративног описивања, посвећује се пажња осећањима (*Било ми је топ што коначно идемо сви заједно. Волим кад изађемо тако. Тако је почела најбоља журка.*). Врло често (63%, 34 испитаника) помињу се алкохол и девојке и тада је у питању само пуко набрајање догађаја без детаљнијих описа. Присутно је коришћење жаргона попут *блејање, супер, смор, жураја, мурија, ортаци, зезати се, циркати* итд. У већини радова (72%, 39 испитаника) налазе се и анегдоте попут *мало је фалило да се потучемо, онда је стигла мурија, три друга су се олешила, били смо пред избацивањем из локала, пијани друг замало да се побије с патролом.*

Приликом описивања журке, девојке су тежиле да детаљно, смислено и логички опишу догађај како би и неком ко их не познаје било јасно где су се и којим хронолошким редом они одвијали (*Нашли смо се тамо јер је то свима близу, па смо даље кренули заједно. Пре него што смо ушли, сачекали смо да стигну две другарице које су каснине.*), док су се момци фокусирали на шаљиву ноту, истичући како су се лепо провели (*Најбоље је било кад се Немања толико напио да је почео да се дерња по кафићу. Али Иван и ја иначе пијемо мало више. Са буразерима је увек најјаче.*).

Упадљива је разлика у употреби жаргонизама, који су се код девојака појављивали знатно мање него код момака, који су њима употпуњавали ефекат. Док су код девојака били чести жаргонизми у виду прилога (врх и готивно), код момака су то углавном биле именице. Жаргонизми представљају врсту обележја идентитета и припадности појединца одређеној групи, па се честа употреба жаргонизама код тинејџера тумачи као жеља да буду посебни, изражавајући

се на начин другачији од уобичајеног (Бугарски 2003: 11, 13). Њима се такође потврђује припадност одређеној групи (својим вршњацима) и дивергентност у односу на старије генерације, што је у тинејџерском узрасту изразито важно.

Експеримент 2 – дефинисање назива за боје

Ради утврђивања присуства разлика у говору различитих полова које се тичу прецизирања нијанси боја, тражили смо од испитаника да наведу све нијансе задатих боја које знају. Резултати су били следећи:

Боје	Женски	Мушки
Црвена	у просеку ⁴ 2,2 нијансе; бордо, тамноцрвена, светлоцрвена, трула вишња, крвавоцрвена, црвенкаста, ферари црвена, јаркоцрвена, ватрена, пурпурна, лава, ружичаста, љутоцрвена, гримизна, скарлет, руж/кармин црвена	1,32 нијансе у просеку; бордо, крвавоцрвена, трула вишња, пурпурно црвена, јаркоцрвена и светлоцрвена и тамноцрвена
Плава	у просеку 2,6 (највише наведених нијанси); светлоплава, тамноплава, тегет, небскоплава, тиркизна, азурна, морскоплава, пурпурна, беби-плава, морнарска, металик, индиго, тексас, грчкоплава, византијска, краљевска	– 2,1 у просеку (наведено највише нијанси); тегет, тиркизна, светлоплава и тамноплава, краљевскоплава, небо плава, лацио плава и азурна
Зелена	у просеку 1,95 нијанси; светлозелена, тамнозелена, маслинаста, марихуана, резедо, зеленкаста, пастелна, трава, дипси, смарагдна, флуоресцентна	1,3 у просеку; светлозелена, и тамнозелена, маслинозелена, смарагнозелена, тиркиз
Розе	у просеку 2,1 нијанса; пинк, ружичаста, беби-розе, светлорозе, циклама, розикасто, дрчава, принцеза, прљаворозе, боја коже, плиш, пурпурна, пудер розе	1,18 у просеку; циклама, беби-розе, пинк, ружичаста, светлорозе, тамнорозе), геј розе

⁴ Просек је одређен у односу на укупан број испитаника (55 мушких и 55 женских).

Као што је већ истакнуто у овом раду, поводом анализе дечјег говора, чињеница да особе женског пола запажају више боја, па самим тим и користе више речи којима би изразиле њихове нијансе научно је поткрепљена. Ипак, за потребе нашег истраживања желели смо да проверимо да ли је ово заиста случај када је у питању наша циљна група. Испоставило се да је ова хипотеза још једном потврђена – тинејџерке су у просеку наводиле 2,2 синонима нијанси задатих боја, а тинејџери 1,4, а речи које су користиле разноврсније су од оних код тинејџера (*нудер, плиш, дипси, крваво, византијско, ферари, кармин*). За разлику од резултата које смо добили код деце, која су наводила више различитих боја, али не и њихове нијансе, у тинејџерском узрасту већ се виде одређене разлике. Иако су оне најчесталије речи сличне код обе групе испитаника, видимо да се код тинејџерки јавља додатни низ речи као што су *нудер розе* и *кармин или руж розе, принцеза*. Резултати нашег истраживања у складу су са недавно објављеним резултатима асоцијативног експеримента према којем асоцијати (реакције) 65 гимназијалаца на стимулус *розе, ружичаста* из 2018. године укључују речи *кармин, руж, принцеза*, али и *девојчица, девојка, жена, нежност* (Кример-Габоровић 2019: 130). Закључујемо да тинејџери везују дату боју за нежност и женственост⁵. Ауторка поменутог истраживања додаје “да су придеви којима се именује категорија ‘розе’ боје (розе, роза, и ружичаста), у речнику мушкараца мање процентуално заступљени (68,6%) него у речнику особа женског пола, и то розе 84,4%, роза 67,8%⁶, ружичаста 54,2%” (Кример-Габоровић 2019: 135). Резултати наше анкете потврђују да особе женског пола користе више назива за розе боју, јер смо их код женских испитаника имали 13, а код мушких само 7. Припрема хране, мода, васпитање и домаћинство спадају у фрагменте стварности чијем су описивању склоне жене. Ово представља једну од површинских особина женског говора које издваја Татјана Гомон (Татјана Владимировна Гомон) док би, како истиче ауторка, што се тиче мушкараца, то биле поправке, рад у домаћинству који се обавља помоћу различитих алата или знање о спорту (Гомон 1990: 96). Квантитативне разлике у одговорима најчешће се јављају када су у питању црвена боја (17 женских и 8 мушких), розе (13,7) и плава (16,10), а најмање су код асоцијација на зелену боју (11, 7).

Експеримент 3 – опис слика

Прво што испитаници мушког пола запажају јесте ваза с цвећем. У њиховим описима најчешће су реченице попут: *На слици је ваза с цвећем*. Међутим, у 19 описа не постоји уводна конструкција *на слици се налази* или *на слици видим*. Такви описи по правилу садрже једну до пет речи (*нпр. Цвеће. или Шарено цвеће.*). Са друге стране, код тинејџерки се најчешће уочава следећи реченични модел: *На слици видим вазу с цвећем*, с тим што готово сваки одговор садржи детаљнији опис вазе или цвећа (*црвена ваза, сунцокрет и розе цвеће, као декорација у букету су и црвени цветићи*).

⁵ „Узимајући у обзир асоцијације розе боје са женственошћу, прва и основна функција ове боје је да означи нешто као женствено.“ (Koller 2008)

⁶ ‘Роза’ боја није другачија од розе боје, осим што је у погрешном облику, али је наведена ради доследног приказа података који су добијени.

Задатак у којем се од испитаника тражило да опишу идентичну слику био је понуђен и деци узраста од 7 до 10 година. У 25 од 31 одговора девојчица коришћене су само просте реченице, што даје основа да закључимо како тенденција ка коришћењу простих непроширених конструкција у млађем узрасту представља узрасну карактеристику. Претежно коришћење проширених реченица у писменом изражавању тинејџерки може се тумачити као разлика условљена полом. У процесу социјализације девојчице су те које се уче одређеном начину говора – што се касније може одразити на њихову речитост, али их такође може и ограничити у том смислу да су принуђене да и у каснијим годинама размишљају како би по друштвеним нормама требало најисправније да се изразе (Lakoff 1973).

На другој слици коју смо понудили испитаницима приказана су два момка и четири девојке. Сви су насмејани, држе винске чаше с пићем и наздрављају. Фотографија је забележена током летњег дана. Иза њих се налази зид од сивкастих цигала. Погледи су упрти у девојку која жмури и коју је загрлио један од момака. На слици доминирају светли тонови.

Ситуацију која је представљена на овој слици тинејџерке и тинејџери описали су на сличан начин. Међутим, начин на који су изразили своја запажања указује на различито фокусирање пажње, што се може тумачити и из родног аспекта. И женски и мушки испитаници закључили су да је на слици представљено дружење (*блеја* - 8% женских и 10% мушких испитаника). Тинејџерке су описивале физички изглед људи – каква им је коса и како су обучени, али нису коментарисале привлачност, док је код мушких испитаника забележен само један опис физичког изгледа. Притом, један тинејџер је приметио да једна од жена са слике има деколтирану мајицу, што такође сведочи о различитом фокусу концептуализације садржаја. Ранија истраживања су показала да мушкарци о женама често говоре као о сексуалним објектима (Lakoff 1973) Ми не можемо ни потврдити нити негирати такав став на основу једног примера који смо навели, али примећујемо да се сличан коментар није ниједном појавио код тинејџерки. Интересантни су подаци које смо добили у вези са изражавањем несигурности, које је, како наводе истраживачи, типично за женски говор (Lakoff 1973). Приликом описивања прве слике лични став и мишљење код тинејџерки изражени су конструкцијама: *Подсећа ме на...*, *Свиђа ми се...*, *Мислим да...*, *Може бити...*, *Не знам тачно...*, *...вероватно*. Испитаници мушког пола то чине на следећи начин: *Не допада ми се...*, *Личи ми на...*, *Не свиђа ми се*. Дакле, и једни и други своје мишљење исказују уздржано, служећи се оградама, али женски испитаници то чине чешће. Међутим, узрок тога није оклевање, већ то што испитаници тумаче ситуацију на слици, понашање људи на њој и њихову невербалну комуникацију, али не могу са сигурношћу тврдити која прича стоји иза слике. И једни и други директно исказују оно што им се свиђа или не свиђа. Према Робин Лејкоф (Lakoff 1973), жене су, прошавши кроз процес социјализације, научене да не користе *ружне речи* и да се не изражавају *агресивно*, док та правила не важе за мушкарце, те се од њих и очекује да буду агресивнији и директнији. Ако се не потчине овим правилима, девојке неће бити сматране *женственим*, а ако им се потчине, неће бити схваћене озбиљно, нити ће им се признати способност учешћа у озбиљном разговору – у неком погледу, неће бити виђене као

комплетна људска бића (Lakoff 1973). Међутим, посматрајући добијене резултате, не можемо се сложити са овом тврдњом када је у питању говор тинејџера у Србији данас, јер начин на који тинејџери исказују своје мишљење у одговорима није директнији од начина на који то чине тинејџерке.

Експеримент 4 – одређивање мушког и женског писма

Да бисмо проверили да ли наши испитаници сматрају да постоје разлике у писаном изражавању између мушкараца и жена, направили смо следећу анкету. Поделили смо испитаницима по четири пасуса из текстова књижевних дела и научних радова и замолили их да покушају да одреде да ли је њихов аутор мушког или женског пола и да образложе свој одговор. Иако су анкете подељене једнаком броју испитаника (55), имали смо 12% више одговора женских него мушких испитаника. Могући разлог за ову разлику јесте неизантересованост мушких испитаника да прочитају понуђене пасусе или недостатак жеље да изнесу лично мишљење поткрепљено аргументима.

Ниже наводимо одломке из понуђених текстова.

Текст број 1

„Све је вероватније да ћу се на крају стварно упустити у путоштво које ми већ неколико дана заокупљају мисли и машту. У путоштво у које ћу кренути сам(а), у удобном „форду” господина Фарадеја; у путоштво у којима ћу, како предвиђам, проћи кроз најлепше пределе Енглеске све до западне покрајине и због којег ћу из Дарлингтон хола одсуствовати највише пет или шест дана.”

(Казуо Ишигуро, *Остаци дана*)

Текст број 2

„Господин Бенет био је чудан склоп оштроумља, сарказма, резервисаности и ђудљивости да његовој жени ни искуство од двадесет три године није било довољно да разуме његов карактер. Њу је било лакше разумети. Она је била жена скромне моћи расуђивања и променљиве нарави. Кад је била незадовољна, уображавала је да пати од нерава. Главни циљ њеног живота био је да уда своје кћери, а утех живота посете и новости.”

(Џејн Остин, *Гордост и предрасуда*)

Текст број 3

„Ако напоредо чујемо реченице *Наш водич је рекла* и *Другарица водич је рекла*, прву ћемо прогласити неграматичком јер се коси са правилном конгруенције по роду. Међутим, ако је у тренутку када ту реченицу изговарамо „водичкиња” присутна, веома је вероватно да ће нам звучати чудно, али да ћемо у корист комуникацијске правилности, уместо конгруенције по роду прихватити конгруенцију по полу.”

(Љубиша Рајић, *Језик и пол*)

Текст број 4

„Кроз историју људског друштва сусрећемо бројне примере који потврђују да је промена културних вредности утицала на економски и друштвени развој одређеног друштва, неке средине, народа, етничке или културне групе. Промена културних вредности, усвајање нових културних токова, кохабитација различитих колективних вредности често су доводили до убрзања економског и социјалног развоја, уносећи у друштвени живот одређене заједнице такмичарски дух, жељу за успехом и напретком.”

(Иван Шијаковић, *Предузетништво и културне вредности*)

Прва два текста писана су књижевноуметничким стилем. Да је аутор првог текста мушкарац, препознало је 25 од 55 испитаника мушког пола, док је њих 18 сматрало да је аутор жена. С друге стране, 22 од 55 испитаника женског пола установила су да је аутор мушкарац, али је њих 29 погрешно закључило да је аутор жена. Иако се резултати разликују, аргументација је веома слична – и једни и други тврде да је у питању мушкарац зато што помиње марку аутомобила и зато што иде на планирано путовање. Аргументација у прилог томе да је у питању жена и код једних и код других заснива се на присуству великог броја описа у тексту, али и на томе што аутор говори о томе како ће путовати у *удобном форду господина Фарадеја*. Обе групе испитаника су из овога закључиле да је аутор женског пола јер она, наводно, *мува* господина Фарадеја, али док испитаници женског пола тврде да је ауторка *заљубљена у њега*, испитаници мушког пола наводе да јунакиња *мува газду и тражи корист*. Приметно је да, поред разлика у начину изражавања, постоји и разлика у томе како се износе паушалне оцене о мушкарцима и женама, што је такође условљено васпитањем и срединам у којој тинејџери одрастају.

Аутор другог текста била је жена, али је већи број испитаника оба пола одговорио да је у питању мушкарац – по 60% испитаника из обе групе. И једни и други сматрали су да је жена *лоше приказана* и критикована, а женски испитаници су тврдили да аутор *мисли да жене само трачаре и посећују*, и да *између редова пише да су жене глупе*. И једни и други приметили су да се ауторка *осврће на емоције* и да се *разуме у женска расположења* и на основу тога закључили да је у питању женско. Ово је у складу са описом женског и мушког писаног говора који су дале Ала Кирилина и Марија Томска (Мария Викторовна Томская) у свом раду *Лингвистичка родна истраживања* (Кирилина, Томская 2005). У овом раду тврде да мушкарци приликом описа емоција и изношења субјективних оцена користе речи *са најнижим степеном емотивног призвука*, док жене то раде живописно, наглашавајући емотивност помоћу прилога и придева.

Трећи и четврти текст писани су научним стилем, а аутори оба одломка били су мушкарци. У првом је било речи о граматичкој и семантичкој конгруенцији – теми из области филологије – што је и једне и друге навело на закључак да је у питању жена (70% мушких и 71% женских испитаника), уз аргумент да су „филолози углавном жене”. Расправу о томе да ли ћемо радије прихватити граматичку или семантичку конгруенцију уз реч *водич* ако се она односи на особу

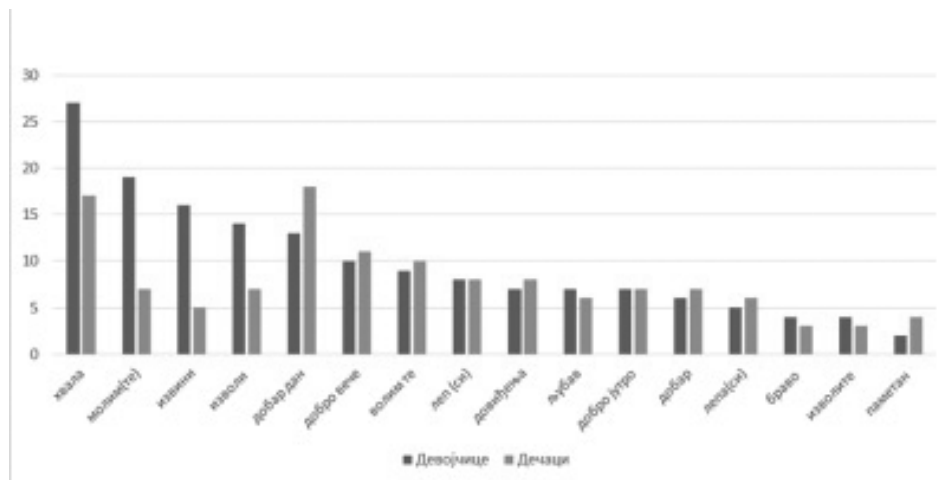
женског пола испитаници су протумачили као *борбу за равноправност и феминизам* и сматрали су да та тема *дотиче само жене*⁷. Ово указује на уврежено мишљење да су жене једине које ће расправљати о темама попут језика и родних питања, јер се потоња *тичу само њих* иако је заправо реч о проблемима који захватају читаво друштво и утичу на њега.

Већина испитаника је за последњи текст рекла да га је написао мушкарац (63% женских и 66% мушких одговора). И једни и други сматрали су да је аутор мушкарац из следећих разлога: *говори о озбиљној друштвеној теми; мушкарци се баве историјом; женама је историја сувопарна и досадна; аутор је мушкарац, неки историчар који зна шта прича*. У прилог томе да је аутор жена речено је да мора бити тако зато што жене више знају о култури од мушкараца, што можемо повезати са чињеницом да мушкарци теме које немају везе са практичном сфером приписују женама. С једне стране, области као што су култура и религија остављају женама, па је према томе логично да ће оне и знати и говорити више о њима (Lakoff 1973). Са друге стране, можемо уочити и лингвистичку дискриминацију у оним одговорима у којима се аргументовано тврди да је аутор мушкарац, на основу стереотипа о томе како и о чему жене треба да говоре. Ово можемо сматрати још једним од родних стереотипа, који жену стављају у потчињен положај. Овде је конкретно реч о њеној некомпетентности да говори о озбиљним друштвеним темама, а треба напоменути да су ови одговори долазили од жена у истој мери као и од мушкараца, управо из разлога што су правила, норме и вредности *родне културе* које прихватимо у детињству исти и за мушкарце и за жене и на основу њих прихватамо и разлике у говору између полова – лингвистичке разлике су условљене поштовањем истих вредности. Једна испитаница написала је да се за научне текстове не може утврдити пол аутора јер се у њима користи искључиво неутрална терминологија, коју подједнако користе оба пола. Овај одговор показује одсуство стереотипа приликом просуђивања који пол је компетентан да обрађује коју тему и колико елоквентно то може да уради.

Након поређења резултата експеримената дошли смо до следећих закључака.

Наше истраживање показује да су у најмлађем узрасту готово занемарљиве разлике које се тичу употребе учтивих форми, извињења, и избегавања ружних речи. Просек наведених лепих речи код дечака био је 5,2, а код девојчица 6,9, а речи које су наводили приказане су на следећем графикану:

⁷ Једнотомни речник српског језика Матице српске (РСЈ: 1435) не наводи реч *феминиста*, само *феминисткиња*.

У овом узрасту нису развијене стилистичке вештине – понављање истих речи заступљено је у 50% одговора, у сличној мери користе се просте или простопроширене реченице. Одговарање на питања непотпуним реченицама уочава се код оба пола. Међутим, оно што можемо назвати значајнијом разликом јесте то што је код девојчица приметна већа употреба (није упадљива, али постоји) речи везаних за кување – у 7 од 40 одговора девојчица, а у само 2 од 40 одговора дечака. Речи које користе девојчице су *варјача*, *чинија*, *кецеља*, док их дечаџи већином називају једном речју – *судови*. Ово већ указује на почетак учења и прилагођавања друштвено одређеним родним улогама, што се испољава и кроз језик. Оно што смо такође приметили, а што је у складу са ранијим истраживањима је чињеница да девојчице запажају и наводе више боја него дечаџи, док дечаџи привлаче пажњу само оне доминантније, а оне које се односе на детаље не запажају. Ни једни ни други не користе родно маркиране називе за боје.

Прво што смо приметили у одговору тинејџера јесте структура њихових реченица – у чак 91% одговора тинејџерки оне су сада сложене, док су код 78% тинејџера кратке и сажете. Занимљив је и начин на који једни и други покушавају да нам приближе догађаје о којима говоре. Тинејџерке су се трудиле да хронолошки и што детаљније опишу догађаје које смо им задали (*Сви су били топ-дотерани. Ивана је била у црвеној хаљини. Био ми је прелеп тако обучен. Смејале смо се док смо ишле по још једно пиће. Била је толика бука да уопште није могло да се разговара*), док су тинејџери исти ефекат покушали да постигну дајући својим одговорима шаљиву ноту, препричавањем анегдота и коришћењем жаргонизама (*блејање*, *супер*, *смор*, *жураја*, *мурија*, *ортаџи*, *зезати се*, *циркати*; *мало је фалило да се потучемо, онда је стигла мурија, три друга су се олешила, били смо пред избацивањем из локала*). У бројним задацима у којима смо од испитаника тражили да наводе одређене речи (називе биљака, синониме, нијансе боја, називе одевних предмета), количина речи које су испитаници наводили не разликује се у већој мери. Једине разлике које смо приметили

ли биле су условљене родном стереотипизацијом, па су тако девојке користиле називе за боје добијене према сличности с бојама предмета који се обично, услед родне стереотипизације, повезују с особама женског пола (*пудер розе, принцеза*). Разлике у количини наведених речи које су у просеку мање од 1, указују нам на то да вокабулар једних или других није шири, што се може објаснити чињеницом да данас жене и мушкарци имају једанко право на образовање. Према томе, једино што још увек може утицати на овакве разлике јесте култура у којој деца одрастају, у чијој основи још увек лежи додељивање родних улога.

Видели смо да су разлике у говору веће и приметније код тинејџера него код деце. Начин на који представљају догађаје и одговарају на питања све више почиње да се разликује. Структура реченица, која се код деце своди на просте или простопроширене реченице, у тинејџерском узрасту замењује се сложеним реченицама, када су у питању женски испитаници, или кратким елиптичним реченицама, када су у питању мушки испитаници. Док у најмлађем узрасту и једни и други користе и сличне речи, и сличну количину истих, у тинејџерском узрасту женски испитаници посвећују више пажње детаљима и хронологији, док се мушки испитаници труде да пренесу утисак онога што су доживели. На основу синонима за розе боју која се асоцијативно везује за девојчице или девојке (Кример-Габоровић 2019: 130), примећујемо и то да је у тинејџерским годинама усвојена родна стереотипизација, чије је учење започето код девојчица, што смо видели на примеру коришћења речи везаних за кување.

Чињеница да су разлике у говору различитих полова приметније у тинејџерском него у дечијем узрасту наводи нас на закључак да су овакве разлике усвојене, а не биолошки условљене.

Језик који употребљавамо одражава како перципирамо свет. Упоређујући говоре, приметили смо да девојчице на свет гледају много обазривије него дечаци, па зато и износе више детаља и прецизније су у препричавању догађаја, што видимо из горе наведених резултата. Међутим, у току приповедања од дечака добијамо више субјективних појединости по нелогичном реду, док од девојака добијамо више објективних детаља и описа околине и атмосфере по смисленом реду.

Овим истраживањем утврђено је да су разлике у говору између припадника различитих полова у најмлађем узрасту готово занемарљиве, али ипак постоје, и настављају да се обликују у тинејџерским годинама. То нас наводи на закључак да је начин говора и данас друштвено условљен полом, да се дечаци уче да говоре на један, а девојчице на други начин. Ипак, добијени резултати указују нам на то да су данашње девојке, за разлику од оних са почетка двадесетог века, много елоквентније и да се богатство речника припадника различитих полова разликује у зависности од лексичке сфере. У данашњим условима разлике у говору веће су између узрасних група него између самих полова, а због све већег научног интересовања цео процес може се лингвистички (и не само лингвистички) испратити и истражити.

Цитирана литература

- Бугарски, Ранко. Жаргон. Београд: Библиотека XX век, 2003.
[Bugarski, Ranko. *Žargon*. Beograd: Biblioteka XX vek, 2003]
- Гомон, Татьяна Владимировна. Исследование документов с деформированной внутренней структурой. Дисс. канд. юрид. наук. Москва, 1990.
[Gomon, Tat'iana Vladimirovna . *Issledovanie dokumentov s deformirovannoj vnutrennej strukturoj*. Diss. kand. iūrid. nauk Moskva, 1990]
- Кирилина, Алла Викторовна. Гендер: Лингвистические аспекты. М.: Изд-во Институт социологии РАН, 1999.
[Kirilna, Alla Viktorovna. *Gender: Lingvisticheskie aspekty*. M.: Izd-vo Institut sotsiologii RAN, 1999]
- Кирилина, Алла Викторовна, Томская, Мария Викторовна. «Лингвистические гендерные исследования». Отечественные исследования, номер 2, 2005. <<https://magazines.gorky.media/oz/2005/2/lingvisticheskie-gendernye-issledovaniya.html>> 12.09.2020.
[Kirilna, Alla Viktorovna, Tomskaā., Maria Viktorovna. «Lingvisticheskie gendernye issledovaniā». *Otechestvennye issledovaniā*, nomer 2, 2005] <<https://magazines.gorky.media/oz/2005/2/lingvisticheskie-gendernye-issledovaniya.html>> 12.09.2020.
- Кример-Габоровић, Сања. Препознавање и именовање боја у енглеском и српском језику. Нови Сад: Филозофски факултет, 2019.
[Krimer-Gaborović, Sanja. *Prepoznavanje i imenovanje boja u engleskom i srpskom jeziku*. Novi Sad: Filozofski fakultet, 2019]
- Пауновић Родић, Стефана. Стереотип жене у језичкој слици света Словака и Срба: докторска дисертација. Београд: Филолошки факултет, 2019.
[Paunović Rodić, Stefana. *Stereotip žene u jezičkoj slici sveta Slovaka i Srba: doktorska disertacija*. Beograd: Filološki fakultet, 2019]
- Поповић, Људмила. „Гендерни аспект језичке слике стварности Украјинаца и Срба“. *Славистика* 10, 2006: 68–85.
[Popović, Ljudmila. „Genderni aspekt jezičke slike stvarnosti Ukrajinaca i Srba“. *Slavistika* 10, 2006: 68–85]
- Поповић, Људмила. Језичка слика стварности. Когнитивни аспект контрастивне анализе. Београд: Филолошки факултет, 2008.
[Popović, Ljudmila. *Jezička slika stvarnosti. Kognitivni aspekt kontrastivne analize*. Beograd: Filološki fakultet, 2008]
- Поповић, Људмила. „Комуникативне функције просте реченице“. [У:] П. Пипер и др. Синтакса савременог српског језика. Београд, Нови Сад: Институт за српски језик САНУ, Београдска књига, Матица српска, 2005, 983–1061.
[Popović, Ljudmila. „Komunikativne funkcije proste rečenice“. [U:] P. Piper i dr. *Sintaksa savremenog srpskog jezika*. Beograd, Novi Sad: Institut za srpski jezik SANU, Beogradska knjiga, Matica srpska, 2005, 983–1061]
- Радић-Дугоњић, Милана. „О типовима фразеолошких јединица са компонентом ‘мушко’ и ‘женско’ у српском и руском језику“. *Научни састанак слависта у Вукове дане* 36(1): 293–301.
[Radić-Dugonjić, Milana. „O tipovima frazeoloških jedinica sa komponentom ‘muško’ i ‘žensko’ u srpskom i ruskom jeziku“. *Naučni sastanak slavista u Vukove dane* 36(1): 293–301]

PCJ: Вујанић, Милица et al. Речник српскога језика. Нови Сад: Матица српска, 2011.

[RSJ: Vujanić, Milica et al. Rečnik srpskoga jezika. Novi Sad: Matica srpska, 2011]

Cameron, Deborah. „Theoretical debates in feminist linguistics. Questions of sex and gender”. [In:] R. Wodak (ed.), *Discourse and gender*. London: Sage, 1997, 21–36.

Filipović, Jelena. „Jezik i rod“. [U:] I. Milojević, S. Markov (ur.) *Uvod u rodne teorije*. Novi Sad: Centar za rodne studije, Mediterran Publishing, 2011, 409–423.

Jespersen, Otto. *Language, Its Nature, Development and Origin*. London: George Allen & Unwin, 1922.

Koller, Veronika. „’Not just a colour’: pink as a gender and sexuality marker in visual communication”. *Visual Communication* 7(4), 2008: 395–423.

Lakoff, Robin. „Language and Woman’s Place”. *Language in Society* 2(1), 1973: 45–80.

Lakoff, Robin. *Language and Woman’s Place*. New York: Harper and Row, 1975.

Perović, Slavica. *Jezik u akciji*. Podgorica: CID, Institut za strane jezike, 2009.

Petković, Sofija. „O osobenostima antropološkog pristupa adolescenciji”. *Antropologija* 14(3), 93–118.

Polovina, Nina. *Lingvistički pristup konceptu žene*. Beograd: Zadužbina Andrejević, 2010.

Ana Letić
Mila Milojević
Anka Obućina

DIFFERENCES IN SPEECH OF CHILDREN AND TEENAGERS, DETERMINED BY GENDER

Summary

The paper analyzes language used by children and teenagers with the intention of establishing differences in the speech of representatives of different sexes at this age. The goal is to determine whether these differences exist, and if so, in which form they are manifested, and how frequently. By analyzing gathered data lexically, semantically and syntactically, it is possible to determine the frequency of these differences, as well as whether they are of biological or sociological nature. The conclusion that this leads to is that today, given the fact that both men and women have the same right to education, we can only speak about acquired differences. These differences are not noticeable in earliest childhood, but appear only when children start to accept gender roles imposed upon them. However, there is a much more significant diversity in the speech of different generations than in that of different sexes. The results of this study refer to native speakers of the Serbian language.

Keywords: social gender, sex, children’s speech, differences in speech, Serbian language.